

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 11, Αρ. 6Α (2022)

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μέσο
επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών
πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

*Αναστασία Στέφανος Κεσκινίδου, Σοφία
Παπαδημητρίου*

doi: [10.12681/icodl.3384](https://doi.org/10.12681/icodl.3384)

Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση ως Μέσο Επαγγελματικής Ανάπτυξης των Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Distance Education as a Means of Teachers' Professional Development in Primary Education

Αναστασία Κεσκινίδου
Νηπιαγωγός Med, ΕΑΠ
k_natasa@hotmail.com

Σοφία Παπαδημητρίου
Καθηγήτρια-Σύμβουλος, ΕΑΠ
sofipapadi@gmail.com

Abstract

Distance learning is an evolving field in education in general, which evolves rapidly and along education itself. In this particular research the studying field is distance learning in in-service teachers' training in primary education. The aim of this research is to study needs, views and experiences of teachers concerning distance learning as a means of their professional development. This research is based on both quantitative and qualitative method by the use of 165 online questionnaires and 7 online interviews combined for reliable results. The results of the research showed that teachers in primary education have a great desire and need for in-service training and distance learning is a popular method of their professional development. Many of the research participants have already completed distance learning programs and they seem willing to do it again, pointing out time and space flexibility as an advantage in their positive experience and the lack of communication as a disadvantage in distance learning.

Keywords: *Distance learning, in-service teachers' training, professional development, Hellenic Open University*

Περίληψη

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) αποτελεί ένα συνεχώς εξελισσόμενο πεδίο στην εκπαίδευση, την οποία συμπαρασύρει σε αυτήν την εξέλιξη. Στη συγκεκριμένη έρευνα το πεδίο το οποίο μελετάται αφορά την εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των αναγκών, των απόψεων και των εμπειριών εκπαιδευτικών σχετικά με την εξ αποστάσεως επιμόρφωσή τους, ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε βασιζόμενη στην ποσοτική και ποιοτική μέθοδο, με τη χρήση 165 ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων και 7 ηλεκτρονικών συνεντεύξεων σε συνδυασμό για πιο έγκυρο αποτέλεσμα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχουν μεγάλη επιθυμία και ανάγκη να επιμορφωθούν και η εξΑΕ είναι μία επιθυμητή μορφή επιμόρφωσης. Αρκετοί από τους ερωτώμενους έχουν ήδη συμμετάσχει σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης και δείχνουν πρόθυμοι να το κάνουν ξανά, επισημαίνοντας στη θετική εμπειρία τους ως πλεονεκτήματα αυτής την ευελιξία χρόνου και χώρου που προσφέρει η εξΑΕ και ως κυρίαρχο αρνητικό στοιχείο την απουσία επικοινωνίας.

Λέξεις-κλειδιά: Εξ αποστάσεως εκπαίδευση, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, επαγγελματική ανάπτυξη, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

Η Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση (ΑεξΑΕ) υφίσταται στον κόσμο τουλάχιστον 100 χρόνια τώρα και κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο έδαφος κατά βάση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αλλά και στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών (Σοφός, Κώστας & Παράσχου, 2015). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών συμβαδίζει με τη φιλοσοφία της ΑεξΑΕ, καθώς οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να βελτιώνονται και να συγχρονίζονται βάσει των αναγκών της κάθε εποχής.

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών καλείται να καλύψει τα κενά που δημιουργεί η έλλειψη της συνεχούς κατάρτισης από το Κράτος. Επίσης καλείται να καλύψει τις ανάγκες των ίδιων των εκπαιδευτικών που ενδιαφέρονται να εξελιχθούν και να βελτιώσουν τις γνώσεις τους, να αυξήσουν τα προσόντα τους με σκοπό την προσωπική ανάπτυξη και τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Βασικός σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να παρουσιάσει τα αποτελέσματα μίας έρευνας μεταπτυχιακού επιπέδου με στόχο τη διερεύνηση της εξΑΕ ως μέσο για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΠΕ). Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

1. Ποιες μέθοδοι εφαρμόζονται στο πλαίσιο της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών στον διεθνή και τον ελλαδικό χώρο;
2. Ποιες είναι οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους ανάπτυξης;
3. Ποια είναι η άποψη των εκπαιδευτικών σχετικά με την εξΑΕ ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης;
4. Ποια είναι η εμπειρία των εκπαιδευτικών σε εξ αποστάσεως προγράμματα; Ποια ήταν τα θετικά και ποια τα αρνητικά στοιχεία της εμπειρίας αυτής;

Συμβολή των αποτελεσμάτων της έρευνας στην κεκτημένη γνώση

Η διπλωματική εργασία στην οποία έχει βασιστεί το παρόν άρθρο είχε ως σκοπό τη διερεύνηση των αναγκών, των απόψεων και των εμπειριών εκπαιδευτικών ΠΕ σχετικά με την εξΑΕ ως μέσο για την επαγγελματική τους ανάπτυξη. Με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση έγινε μία προσπάθεια διερεύνησης της εξΑΕ ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών διεθνώς στο πλαίσιο τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης. Στη συνέχεια διερευνήθηκε η ελληνική πραγματικότητα και τέλος διερευνήθηκαν οι ανάγκες, οι απόψεις και οι εμπειρίες των εκπαιδευτικών ΠΕ σε εξ αποστάσεως προγράμματα, όπως για παράδειγμα το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, το Β' επίπεδο επιμόρφωσης στις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) το οποίο στην 4η και 5η περίοδο προσφερόταν για εξ αποστάσεως παρακολούθηση, σεμινάρια e-learning, MOOCs (Massive Open Online Courses), webinars, μεταπτυχιακά προγράμματα σε ανοικτά Πανεπιστήμια κ.α. Τέλος διερευνήθηκε η υπάρχουσα ή μη εμπειρία των ερωτώμενων σε εξ αποστάσεως προγράμματα καθώς και οι απόψεις των εκπαιδευτικών ΠΕ για την εμπειρία τους αυτή ή με την επιλογή τους να μην επιλέξουν τη μεθοδολογία της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης.

Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

Η επαγγελματική ανάπτυξη είναι μία ευρεία έννοια, η οποία αναφέρεται στην ανάπτυξη ενός ανθρώπου όσον αφορά τον επαγγελματικό του ρόλο (Αναστασιάδης, & Μανούσου, 2016· Villegas-Reimers, 2003). Οι Fullan και Hargraves (1992, όπ.αναφ. στους Υφαντή & Βοζαίτης, 2009) αναφέρουν ότι η επαγγελματική ανάπτυξη είναι η διαδικασία κατά την οποία ο επαγγελματίας αποκτά γνώσεις και δεξιότητες που αφορούν νέα θέματα και ενισχύει τις ήδη αποκτηθείσες γνώσεις και δεξιότητές του.

Η αναβάθμιση της ποιότητας είναι ένα θέμα που μελετάται συχνά λόγω της σημαντικότητάς του, κάτι που ισχύει και για την εκπαίδευση (Ανδρής, 2016· Υφαντή & Βοζαίτης, 2009· Χάδου, 2016). Δεν αναιρείται σε καμία περίπτωση η αρχική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, η οποία όσο καλή και ολοκληρωμένη και να είναι, δεν μπορεί να προετοιμάσει τους εκπαιδευτικούς για όλες τις προκλήσεις που θα συναντήσουν στην καριέρα τους (OECD, 2009). Τα τελευταία χρόνια η βελτίωση της ποιότητας του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου απασχολεί ολοένα και περισσότερο την εκπαιδευτική πολιτική (Υφαντή & Βοζαίτης, 2009). Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών βοηθά στον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος (Θωμά, 2018· OECD, 2009) και είναι ένας παράγοντας, ο οποίος λαμβάνεται υπόψη στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (Villegas-Reimers, 2003). Συντελούνται αλλαγές, οι οποίες απαιτούν συνεχή ενημέρωση και επαγγελματική ευαισθητοποίηση (Αναστασιάδης & Μανούσου, 2016) και συνιστά μία δια βίου διαδικασία στη ζωή των εκπαιδευτικών (Shohel, 2012).

Στη διεθνή βιβλιογραφία ο όρος «επαγγελματική ανάπτυξη» (professional development) αφορά μια συνεχόμενη διαδικασία που περιλαμβάνει τυπικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα συμμετοχή σε σεμινάρια που διοργανώνονται από επίσημους φορείς ή το Υπουργείο Παιδείας (οργανωμένα σεμινάρια, επιμόρφωση μέσω Πανεπιστημίων κλπ) και άτυπες προσεγγίσεις, όπως μελέτη άρθρων, βιβλιογραφίας, συμμετοχή σε δίκτυα κλπ (Δούκας κ. συν., 2008). Σκοπός της δια βίου επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ως μέσο για την επαγγελματική τους ανάπτυξη είναι να ικανοποιηθούν οι ικανότητες που αφορούν την αναγνώριση ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας οφείλει να συμβαδίζει με τις παγκόσμιες εξελίξεις, την υποστήριξη του εκπαιδευτικού στον επιστημονικό και επαγγελματικό τομέα και την κινητοποίησή του με κατεύθυνση την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών του (Χατζηπαναγιώτου, 2001), αφού το παλιό παρωχημένο μοντέλο του εκπαιδευτικού που είναι παντογνώστης, έχει ξεπεραστεί (Βασάλα, & Μότσιοι, 2007).

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Η γνώση αλλάζει συνεχώς, οι ανάγκες της κοινωνίας και της εκπαίδευσης επίσης, συνεπώς οι εκπαιδευτικοί στράφηκαν προς την επιμόρφωση ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης (Αβραάμ & Μαυροειδής, 2002· Galaczi, Nye, Poulter & Allen, 2018· Κοπάδη, 2003· Littlejohn & Hood, 2016) ώστε να μην επέλθει μείωση της αποτελεσματικότητάς τους και να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στα νέα δεδομένα.

Η επιμόρφωση, είναι το κλειδί για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου (Dede, Ketelhut, Whitehouse, Breit & McCloskey, 2009). Έρευνες δείχνουν ότι όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, τόσο μεγαλύτερα είναι τα επίπεδα επίτευξης στόχων των μαθητών (Villegas-Reimers, 2003). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό κομμάτι στην επαγγελματική ανάπτυξή τους. Υπάρχουν διαφορετικά κριτήρια, τα οποία διαμορφώνουν τα είδη της επιμόρφωσης και βάσει των οποίων σχεδιάζεται, τα οποία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Κριτήριο κατάταξης επιμόρφωσης	Είδος επιμόρφωσης
Βαθμός Συμμετοχής	Ετεροκαθοριζόμενη Συμμετοχική Εκπαιδευτική έρευνα δράση
Χρονικό Σημείο	Εισαγωγική Επιμόρφωση Επιμόρφωση των νεοδιόριστων Συνεχιζόμενη επιμόρφωση
Προσωπική επαφή ανάμεσα σε επιμορφωτή και επιμορφούμενο	Δια ζώσης Εξ αποστάσεως Μικτή
Χαρακτήρας συμμετοχής	Υποχρεωτική Προαιρετική
Χώρος διεξαγωγής	Ενδοσχολική επιμόρφωση Επιμόρφωση εκτός σχολείου
Χρονική Διάρκεια	Βραχεία επιμόρφωση Επιμόρφωση μέσης διάρκειας Επιμόρφωση μακράς διάρκειας
Συχνότητα επανάληψης	Εφάπαξ Περιοδικά
Μέθοδος επιμόρφωσης	Διάλεξη/Επίδειξη Βιωματική/Συμμετοχική μάθηση Προγράμματα έρευνας δράσης

Πίνακας 1: Κριτήρια κατάταξης και είδη επιμόρφωσης

Η επιμόρφωση στην Ελλάδα

Στη χώρα μας η επίσημη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μέσα από την έρευνα των: Αναστασιάδη (2011), Βεργίδη (2012), Δούκα κ. συν. (2008) και Καψάλη & Ραμπίδη (2006) αποτελούνταν από τις προσπάθειες που φαίνονται στον πίνακα 2 παρακάτω:

Χρονολογία	Επιμόρφωση	Διάρκεια/Φορέας/Είδος επιμόρφωσης
1881	Σε κάθε περιοχή για νέες μεθόδους διδακτικής	6 εβδομάδες
1910-1980	Μετεκπαίδευση καθηγητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης στην Αθήνα
1922-1964	Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	Πανεπιστήμιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης
1964	Επιμόρφωση εκπαιδευτικών	Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
1977/1979	Σ.Ε.Λ.Μ.Ε / Σ.Ε.Λ.Δ.Ε	1 έτος/Σε όλη την Ελλάδα/με πλήρη απαλλαγή καθηκόντων
1992	Π.Ε.Κ.	100 ώρες/σε όλη την Ελλάδα/για νεοδιοριζόμενους
2011	Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών	3 τριήμερα σεμινάρια δια ζώσης & 145 ώρες εξ αποστάσεως/350-400 επιμορφωτικά κέντρα

Πίνακας 2: Η επιμόρφωση στην Ελλάδα από το 1881 έως το 2012

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Οι ΤΠΕ αποτελούν ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη του στόχου της επιμόρφωσης και απόδειξη είναι η εξέλιξη της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης που κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο έδαφος (Μπίκος & Τζιφόπουλος, 2013), η οποία εκτός των άλλων είναι και η πιο οικονομική (Αβραάμ & Μαυροειδής, 2002). Επίσης τα τελευταία χρόνια προωθείται η μικτή μέθοδος μάθησης, η οποία συνδυάζει δια ζώσης και εξΑΕ (ό.π.). Γενικά σε ό,τι αφορά την ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών καλό είναι αυτή να καλύπτει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο πληθυσμό εκπαιδευτικών, να πραγματοποιείται στα σχολεία για να έχει άμεση εφαρμογή στην τάξη, να είναι όσο το δυνατόν εξατομικευμένη, να εφαρμόζεται χωρίς να

παρακωλύεται η εύρυθμη λειτουργία του σχολείου, να αξιοποιούνται κατάλληλοι και σωστοί επιμορφωτές και να είναι διαχειρίσιμη οικονομικά (Μιχαηλίδης, 1999). Όλα τα παραπάνω μπορεί να τα καλύψει η εξ αποστάσεως επιμόρφωση χρησιμοποιώντας το Διαδίκτυο (ό.π.).

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ηλεκτρονικής επιμόρφωσης

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση είναι μία σχετικά νέα προσέγγιση, η οποία κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο έδαφος λόγω των πολλών πλεονεκτημάτων που προσφέρει. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα είναι η προσφερόμενη χωροχρονική ευελιξία (Burns, 2011· Μπίκος, 2014). Η έλλειψη χρόνου δημιουργεί την ανάγκη γενικά για ποιοτικά προγράμματα και ειδικά για διαδικτυακά προγράμματα επιμόρφωσης (Dede et al., 2009). Από την άλλη βέβαια υπάρχουν και μειονεκτήματα, τα οποία αφορούν την έλλειψη της κατά πρόσωπο επικοινωνίας ανάμεσα σε εκπαιδευόμενο και εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων μεταξύ τους.

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε παγκόσμια κλίμακα

Σε ό,τι αφορά την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε όλον τον κόσμο, παρατηρείται μία στροφή σε εξ αποστάσεως προγράμματα, λόγω της οικονομίας και της ευελιξίας τους. Πολλές χώρες, ειδικά χώρες με χαμηλό οικονομικό βιοτικό επίπεδο, αλλά και χώρες που καινοτομούν, έχουν στραφεί εδώ και πολλά χρόνια στην εξ αποστάσεως ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και κυρίως στη μικτή μέθοδο επιμόρφωσης που συνδυάζει δια ζώσης συναντήσεις με εξ αποστάσεως διδασκαλία διοργανώνοντας επιμορφωτικά προγράμματα υποχρεωτικά ή προαιρετικά (Burns, 2011).

Στο παρελθόν έχουν υλοποιηθεί διάφορα προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών σε όλον τον κόσμο χρησιμοποιώντας όλα τα πιθανά μέσα. Συγχρόνως πραγματοποιήθηκαν αρκετές έρευνες στάσεων και απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με την εξ αποστάσεως ή μικτή επιμόρφωσή τους, τα αποτελέσματα κάποιων από αυτές θα αναφερθούν παρακάτω. Συγκεκριμένα ερευνώντας τη βιβλιογραφία που απαντά στο 1^ο ερευνητικό ερώτημα για τις μεθόδους εξΑΕ στον διεθνή χώρο συναντήθηκαν τα εξής προγράμματα επιμόρφωσης:

Μέσο της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών	Χώρες εφαρμογής του
Ραδιόφωνο	Ν. Αφρική
Τηλεόραση	Μ. Βρετανία (μέσω BBC), Βραζιλία, Αργεντινή, Κόστα Ρίκα, Κολομβία, Εκουαδόρ, Βενεζουέλα, Παναμάς, Μεξικό, Κίνα, Σαγκάη, Ινδονησία, Αίγυπτος, Ζάμπια
Οπτικοακουστικό Υλικό	Ν. Αφρική (UNISA), Ινδία (IGNOU), Μογγολία, Ινδονησία, Χιλή, Μίσιγκαν (Η.Π.Α.)
Χρήση διαδικτύου	Κίνα, Ιαπωνία, Ταϊβάν, Ν. Κορέα
Τηλεδιασκέψεις σε πλατφόρμες	Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Πορτογαλία, Φινλανδία, Καναδική Επαρχία Αλμπέρτα, Μπαγκλαντές, Μποτσουάνα

Πίνακας 3: Στοιχεία Διεθνών Παραδειγμάτων Εξ Αποστάσεως Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση στην Ελλάδα

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση χαρακτηρίζεται όπως έχει ήδη αναφερθεί από ευελιξία και ποικιλία ως προς τον τύπο των μέσων που χρησιμοποιούνται (έντυπο υλικό, μέσω ραδιοφώνου, τηλεόρασης, ή διαδικτύου), ως προς τον τύπο της εκπαίδευσης (εργαστήρια, σεμινάρια, μεταπτυχιακά κλπ), ως προς τον φορέα υλοποίησης (Υπουργείο Παιδείας, Πανεπιστήμια, Κέντρα Επιμόρφωσης Δια Βίου Μάθησης-

ΚΕΔιΒιμ) και ως προς τη μέθοδο εκπαίδευσης (εξ αποστάσεως ή μικτά προγράμματα). Στις επόμενες ενότητες αναφέρονται αφενός διάφορα παραδείγματα εφαρμογής εξ αποστάσεως επιμορφώσεων που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα και αφετέρου διαφορετικές περιπτώσεις μη τυπικής μάθησης που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να επιμορφωθούν ή ακόμα και να αποκτήσουν επιπλέον κατάρτιση σε τομείς της εκπαίδευσης πέραν του τομέα στον οποίο ανήκει το αντικείμενο του πτυχίου τους, είτε για προσωπικούς λόγους, είτε για την απόκτηση επιπλέον μορίων για διορισμό ή για ανάληψη θέσεων ευθύνης.

Παραδείγματα και αποτίμηση εξ αποστάσεως ή μικτής ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης στην Ελλάδα.

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν διάφορα παραδείγματα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα, σύμφωνα με το 1^ο ερευνητικό ερώτημα, τα οποία υλοποιήθηκαν πιλοτικά ή επίσημα, καθώς και η αποτίμησή τους. Τα παραδείγματα αυτά συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Χρονολογία	Φορέας Υλοποίησης	Μέθοδος	Θεματολογία	Αποτελέσματα έρευνας-Εντυπώσεις
2001	Έρευνα Αβραάμ & Μαυροειδή	ΕξΑΕ	Στάσεις & Απόψεις εκπαιδευτικών Διδασκαλείου για την Εξ ΑΕ	90% Προτιμά Δια ζώσης
2003-2004	Παν/μιο Αιγαίου	ΕξΑΕ	Επιμόρφωση σε θέματα ΤΠΕ	Θετικά
2004-2005	Ίδρυμα Λαμπράκη & Π.Τ. Αθηνών & Ιωαννίνων	Μικτή	Παιδαγωγική Αξιοποίηση ΤΠΕ	-
-	Παν/μιο Κρήτης	ΕξΑΕ	Παιδεία Ομογενών	-
2006-2007	Ενδοϋπηρεσιακή Επιμόρφωση	Μικτή	ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη	-
2008	Υ.ΠΑΙ.Θ & ΕΚΠΑ	Μικτή	Πολυπολιτισμικότητα & Επιθετικότητα	Θετικά για ΕξΑΕ, Αρνητικά για την πλατφόρμα
2009	ΚΕ.ΠΑ.Η.ΝΕ.Τ. & Ε.Α.Ι.Τ.Υ.	Μικτή	ΤΠΕ στη διδακτική πράξη	Θετικά
2009	Έρευνα Εμμανουηλίδου, Αντωνίου & Δέρρη	ΕξΑΕ	Χρήση πλατφόρμας Centra	Θετικά
2010-2014	ΑΠΘ	Μικτή	Εκπ/ση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών	Θετικά
2015	Παν/μιο Κρήτης	Μικτή	Χρήση Web 2.0 στο Σύγχρονο Σχολείο	Θετικά
2016	Έρευνα Αναστασιάδη & Μανούσου	ΕξΑΕ	Απόψεις και Στάσεις Εκπ/κών Μειονοτικών Σχολείων Θράκης	Μικτές απόψεις
2017-2018	ΠΕ Σεργίων & Σχολικοί Σύμβουλοι Σεργίων	Μικτή	1. Στρατηγικές Μέθοδοι-Τεχνικές Διδακτικής 2. Θετική Ψυχολογία & Συναισθήματα	Θετικά
2018-2019	4 ^ο ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Κεντρικής Μακεδονίας & Διεθνές Παν/μιο Ελλάδος	Μικτή	1. Ειδική Αγωγή 2. Διαφοροποιημένη Διδασκαλία	Θετικά
2018-2019	ΠΤΔΕ Παν/μιου	ΕξΑΕ	Ψηφιακός γραμματισμός σε	Θετικά

	Ρόδου & Εκπαιδευτική Ραδιοτηλεόραση		οπτικοακουστικά Μέσα σε Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης	
2019	Έρευνα Καγκαρά & Τζιβνίκου	ΕξΑΕ	Ψυχοεκπαιδευτική υποστήριξη, ενθάρρυνση και καθοδήγηση εκπ/κών Ειδικής Αγωγής	Θετικά

Πίνακας 4: Στοιχεία Ελληνικών Παραδειγμάτων/Ερευνών εξ Αποστάσεως ή Μικτής Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών

Η επιμόρφωση Α' και Β' επιπέδου ΤΠΕ.

Η επιμόρφωση Α' και Β' επιπέδου Τ.Π.Ε. αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, λόγω της μεγάλης του διάρκειας μέχρι σήμερα. Το πρόγραμμα ξεκίνησε με φορέα επιστημονικής και τεχνικής υποστήριξης το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και το Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών (Γενικά Στοιχεία Πληροφόρησης, 2020). Στη συνέχεια ξεκίνησε να υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ (2014-2020) με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και του Ελληνικού Δημοσίου, με τίτλο Πράξης «Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την Αξιοποίηση και Εφαρμογή των Ψηφιακών Τεχνολογιών στην Διδακτική Πράξη (Επιμόρφωση Β' επιπέδου Τ.Π.Ε.)» από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων – «Διόφαντος» (Ι.Τ.Υ.Ε.) σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.). Η επιμόρφωση του Β1 και Β2 επιπέδου πραγματοποιήθηκε είτε δια ζώσης με χρήση συγχρόνως της πλατφόρμας Moodle, στην οποία υπάρχει αναρτημένο το υλικό επιμόρφωσης, υπάρχει δυνατότητα ασύγχρονης επικοινωνίας, ανάρτησης εργασιών, είτε εξ αποστάσεως στις τελευταίες περιόδους με τη χρήση του μικτού μοντέλου επιμόρφωσης (blended learning).

Τον Μάρτιο του 2020 ξεκίνησε η επιμόρφωση Β2 επιπέδου, η οποία είναι η συνέχεια της επιμόρφωσης Β1 επιπέδου. Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται σε 42 ώρες και επιπροσθέτως άλλες 18 ώρες εφαρμογής στην τάξη σε εβδομαδιαία βάση με το μικτό μοντέλο επιμόρφωσης, το οποίο αποτελείται από σύγχρονες εξ αποστάσεως συνεδρίες με χρήση ειδικής πλατφόρμας σύγχρονης εξΑΕ και υποστήριξης εικονικής τάξης, ασύγχρονων δράσεων και κατά περίπτωση, ενός αριθμού δια ζώσης συνεδριών σε Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης (Κ.Σ.Ε.) σε όλη την Ελλάδα. Τα κύρια στοιχεία των επιμορφώσεων ανά επίπεδο βρίσκονται στον πίνακα 5:

Α' επίπεδο επιμόρφωσης ΤΠΕ	Β1 επίπεδο επιμόρφωσης ΤΠΕ	Β2 επίπεδο επιμόρφωσης ΤΠΕ
- Θεμελιώδεις αρχές Η/Υ & χειρισμός Windows - Επεξεργασία Κειμένου (Word) - Υπολογιστικά Φύλλα (Excel) - Παρουσιάσεις (PowerPoint) - Υπηρεσίες Διαδικτύου (Internet-Outlook)	Γνωριμία με διαδραστικά συστήματα & μεθόδους διδασκαλίας Αξιοποίηση δυνατοτήτων που παρέχουν οι εκπαιδευτικές πλατφόρμες Απόκτηση εποπτείας για τα σύγχρονα εργαλεία γενικής χρήσης & το Διαδίκτυο Εκμάθηση ασφαλούς χρήσης διαδικτύου Κατανόηση δυνατοτήτων για αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών στο σχολείο	Απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και εξοικείωση στην εκπαιδευτική αξιοποίηση του διαδικτύου (Web 2.0) Κατανόηση & ένταξη ψηφιακών δυνατοτήτων Web 2.0 Σχεδιασμός δραστηριοτήτων-σεναρίων Αξιοποίηση αποθετηρίων (π.χ. Φωτόδεντρο, ΑΙΣΩΠΙΟΣ, Ιφιγένεια) Εξοικείωση με χρήση εκπαιδευτικών λογισμικών Αναδιοργάνωση της τάξης σύμφωνα με σύγχρονες ψηφιακές απαιτήσεις Απόκτηση πλήρους & λειτουργικής αντίληψης των ψηφιακών δεξιοτήτων

Πίνακας 5: Κύρια Στοιχεία επιμορφώσεων Α', Β1 & Β2 Επιπέδου επιμόρφωσης ΤΠΕ

Φορείς εξ αποστάσεως επιμόρφωσης στην Ελλάδα.

Τα περισσότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα προσπαθούν να ενσωματώσουν την εξΑΕ σε τυπικό ή μη τυπικό επίπεδο μάθησης με τη χρήση νέων τεχνολογιών (Δροσάτος, 2019). Τα Ανοικτά Πανεπιστήμια γενικά, όπως και τα περισσότερα πανεπιστημιακά ιδρύματα, προσφέρουν αρκετά προγράμματα εξΑΕ (επιμόρφωση ή/και κατάρτιση), χρησιμοποιώντας νέες μεθόδους που αξιοποιούν τις ΤΠΕ και προσφέρουν υβριδικά μοντέλα μέσω των e-learning σεμιναρίων τους και των MOOCs (Χριστάκη, Αναστασοπούλου, Κουτσίλεου, & Μήτρου, 2019).

E-Learning μέσω Κέντρων Επιμόρφωσης Δια Βίου Μάθησης

Τα μαθήματα e-learning είναι διαδικτυακά σεμινάρια, τα οποία πραγματοποιούνται συχνά από τα Κέντρα Επιμόρφωσης Δια Βίου Μάθησης (Κ.Ε.Δι.Βι.Μ.) των Πανεπιστημίων της Ελλάδας. Τα μαθήματα έχουν κόστος, το οποίο καλύπτεται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό, όπως συμβαίνει σε σχεδόν όλες τις περιπτώσεις, στις οποίες ο εκπαιδευτικός αποφασίζει να επιμορφωθεί εκτός της υπηρεσίας του. Όλες οι λειτουργίες συντελούνται στην πλατφόρμα του σεμιναρίου και δίδεται πιστοποιητικό γνώσης ή βεβαίωση παρακολούθησης. Τα σεμινάρια αυτά είναι πολύ δημοφιλή στους εκπαιδευτικούς.

Επιμόρφωση και Κατάρτιση μέσω Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών

Η επιμόρφωση ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης του εκπαιδευτικού μπορεί να επιτευχθεί επιπλέον μέσω Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών (ΜΠΣ), τρόπον τον οποίο επιλέγουν όλο και περισσότεροι εκπαιδευτικοί τα τελευταία χρόνια για καλύψουν είτε την προσωπική τους ανάγκη για επιμόρφωση ή επιπλέον κατάρτιση, είτε για να έχουν επίσημο τίτλο σπουδών και ίσως μεγαλύτερες πιθανότητες στο να εργαστούν στη Δημόσια Εκπαίδευση. Ειδικά μετά τον Νόμο 4589/2019, ο οποίος μοριοδοτεί κάθε μορφής προσόν δίνοντας μεγάλη βάση στα ακαδημαϊκά κριτήρια, η στροφή σε ΜΠΣ ήταν ακόμα μεγαλύτερη.

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ένα πολύ μεγάλο κεφάλαιο στην Ελλάδα στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε επίπεδο προσωπικής επαγγελματικής ανάπτυξης είναι το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), το οποίο μέσα από τα προσφερόμενα μεταπτυχιακά προγράμματα προσφέρει κατάρτιση και επιμόρφωση σε εκπαιδευτικούς, οι οποίοι επιθυμούν από μόνοι τους, εθελοντικά, να επιμορφωθούν πληρώνοντας το απαραίτητο αντίτιμο. Το ΕΑΠ είναι το μοναδικό ανοικτό Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα και είναι ισότιμο με τα συμβατικά πανεπιστήμια της χώρας (Lionarakis, Papadimitriou & Ioakimidou, 2019). Λειτουργεί πάνω από 20 χρόνια τώρα και προσφέρει προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα εξΑΕ, όπως επίσης προσφέρει τη δυνατότητα απόκτησης διδακτορικού τίτλου σπουδών. Όπως σε όλα τα Ανοικτά Πανεπιστήμια, έτσι και στο ΕΑΠ, προσφέρονται σπουδές χρησιμοποιώντας αποκλειστικά τη μέθοδο της εξΑΕ, εκπαιδεύοντας έναν μεγάλο αριθμό σπουδαστών, χρησιμοποιώντας ειδικά διαμορφωμένο υλικό. Τα μεταπτυχιακά και διδακτορικά προγράμματα είναι αυτά τα οποία χρησιμοποιούν πολλοί εκπαιδευτικοί για την επιμόρφωση ή την κατάρτισή τους.

Πανεπιστήμια Κύπρου

Εκτός από το ΕΑΠ, υπάρχουν Πανεπιστήμια στην Κύπρο που προσφέρουν πολύ δημοφιλή μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών, όπως το Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Κύπρου, τα ιδιωτικά Πανεπιστήμια Frederick, Νεάπολις Πάφου, το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας και το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Μεθοδολογία της έρευνας

Μέθοδος προσέγγισης του θέματος

Στην παρούσα έρευνα η μέθοδος που κρίθηκε καταλληλότερη για την επίτευξη του στόχου είναι η μικτή, η οποία συνδυάζει ποσοτική και ποιοτική μέθοδο προσέγγισης. Ο συνδυασμός παρέχει καλύτερη κατανόηση του προβλήματος το οποίο ερευνάται σε σύγκριση με την κάθε μέθοδο ξεχωριστά (Creswell, 2011). Η μικτή μέθοδος προσέγγισης προτιμάται για την επίτευξη μεγαλύτερου βαθμού εγκυρότητας της έρευνας.

Σε ό,τι αφορά την ποσοτική προσέγγιση, υπήρξε ερωτηματολόγιο σε ηλεκτρονική μορφή και σε ό,τι αφορά την ποιοτική προσέγγιση πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 165 εκπαιδευτικούς διάφορων ειδικοτήτων που εργάζονται στην ΠΕ και με τις τρεις σχέσεις εργασίας (μόνιμοι, αναπληρωτές και ωρομίσθιοι) αναφορικά με την ποσοτική έρευνα και 7 εκπαιδευτικοί (μόνιμοι και αναπληρωτές) αναφορικά με την ποιοτική.

Το εργαλείο συλλογής ποσοτικών δεδομένων

Δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο μέσω του Google Forms, το οποίο και διαμοιράστηκε μέσω του λογαριασμού στο Μέσο Κοινωνικής Δικτύωσης Facebook και στο Messenger της ερευνήτριας και επιπλέον ζητήθηκε να διαμοιραστεί εκ νέου από τους ερωτώμενους σε δικούς τους γνωστούς (δειγματοληψία χιονοστιβάδας). Μία συνοδευτική επιστολή, εξηγούσε τον σκοπό της έρευνας, παρείχε πληροφόρηση για την ανωνυμία των απαντήσεων και τη σωστή χρήση τους, καθώς και ενθάρρυνση της ερευνήτριας προς τους ερωτώμενους.

Οι ερωτήσεις δημιουργήθηκαν βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων εκτός του πρώτου, το οποίο απαντάται μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Οι ερωτήσεις ήταν στην πλειοψηφία τους κλειστές είτε με τη χρήση πεντάβαθμης κλίμακας Likert, είτε με τη δυνατότητα πολλαπλής επιλογής, είτε διχοτομικές σε μικρότερο ποσοστό. Σε αρκετές ερωτήσεις υπήρχε η επιλογή «Άλλο», στην οποία οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να αναφέρουν μία απάντηση που δεν υπήρχε στις επιλογές, οπότε δινόταν η ευκαιρία να απαντήσουν ακριβώς αυτό που επιθυμούσαν. Παράλληλα υπήρχαν ανοικτές ερωτήσεις.

Το εργαλείο συλλογής ποιοτικών δεδομένων

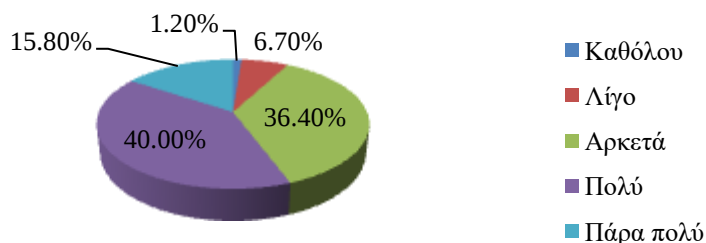
Πραγματοποιήθηκαν 7 ατομικές και ημιδομημένες συνεντεύξεις, μέσω βιντεοκλήσεων με την εφαρμογή Messenger, η οποία επιτρέπει την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε ερευνητή και συνεντευξιζόμενο, καθώς υπάρχει και οπτική επαφή, πέρα από την ακουστική. Οι ερωτήσεις ήταν όλες ανοικτού τύπου και βασιζόνταν στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Αποτελέσματα της έρευνας

Αναφορικά με το 2^ο ερευνητικό ερώτημα που αφορά τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών ΠΕ στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους ανάπτυξης, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν «πάρα πολύ σημαντική» την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (83,6%) ενώ δεν υπήρχε καμία αρνητική απάντηση. Οι συνεντεύξεις ενισχύουν το αποτέλεσμα αυτό, καθώς το 100% των ερωτηθέντων είναι υπέρ της επιμόρφωσης. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι η επιμόρφωση σχετίζεται με την επαγγελματική ανάπτυξη. Αναφορικά

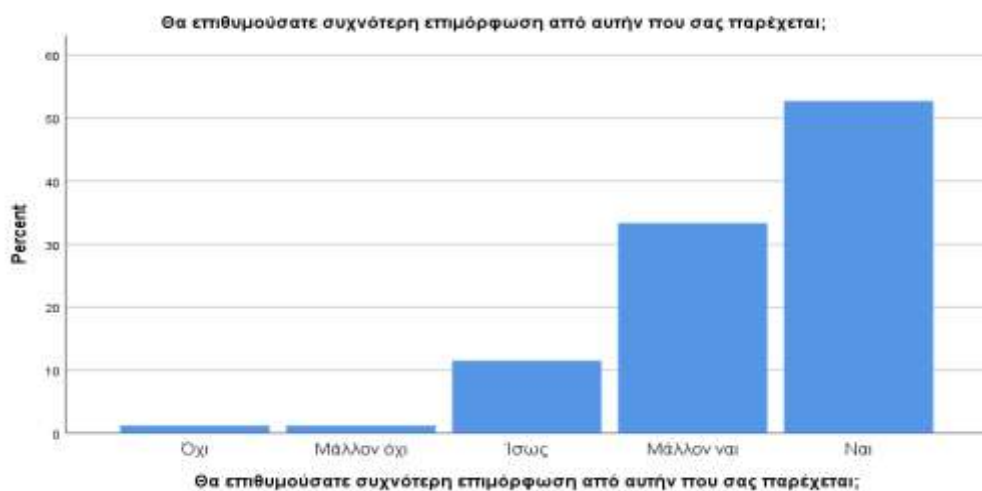
με το πόσο συμμετέχουν οι εκπαιδευτικοί σε εξ αποστάσεως επιμορφώσεις, τα αποτελέσματα περιγράφονται στον πίνακα 6:

Συχνότητα συμμετοχής σε επιμορφωτικές δράσεις

Πίνακας 6: Συχνότητα συμμετοχής σε επιμορφωτικές δράσεις

Σε σχέση με το εάν οι ερωτώμενοι θα επιθυμούσαν επιπλέον επιμόρφωση, τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 7: Επιθυμία συχνότερης επιμόρφωσης

Η επιθυμητή θεματολογία για επιμόρφωση απαντάται στον πίνακα 8 με τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου και στον πίνακα 9 με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

Θεματολογία	Ποσοστό απάντησης «Όχι»	Ποσοστό απάντησης «Μάλλον όχι»	Ποσοστό απάντησης «Ίσως»	Ποσοστό απάντησης «Μάλλον ναι»	Ποσοστό απάντησης «Ναι»
Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση	9,7%	8,5%	15,8%	19,4%	46,7%
Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση	2,4%	3,6%	10,9%	30,3%	52,7%
Διαχείριση Τάξης	3%	6,1%	13,3%	19,4%	58,2%
Διοίκηση της Εκπαίδευσης	9,1%	13,3%	22,4%	17,6%	37,6%
Ένταξη Προσφύγων	7,9%	13,9%	27,3%	24,8%	26,1%
Διαπολιτισμική Εκπαίδευση	6,1%	9,7%	18,2%	32,1%	33,9%
Εκπαιδευτική Ψυχολογία	3,6%	6,1%	13,9%	18,2%	58,2%

Εφαρμογή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης/online learning/e-learning	3%	4,8%	12,7%	27,9%	51,5%
Νέες Πρακτικές	2,4%	3,6%	8,5%	23,6%	61,8%

Πίνακας 8: Επιθυμητή θεματολογία επιμόρφωσης (ερωτηματολόγιο)

	Απαντήσεις		Ποσοστό των περιπτώσεων
	Πληθυσμός	Ποσοστό επί τοις %	
Διαχείριση σχέσεων/τάξης/συμπεριφορών	4	26,7%	57,1%
Διδακτική γνωστικών αντικειμένων	3	20,0%	42,9%
Παιδικό βιβλίο/παιδικό παιχνίδι	2	13,3%	28,6%
Νέες Τεχνολογίες/ΤΠΕ	2	13,3%	28,6%
Ψυχολογία	1	6,7%	14,3%
Διοίκηση	1	6,7%	14,3%
Ειδική Αγωγή	1	6,7%	14,3%
Διαπολιτισμική Αγωγή	1	6,7%	14,3%
Σύνολο	15	100%	214,3%

Πίνακας 9: Επιθυμητή θεματολογία επιμόρφωσης (συνεντεύξεις)

Αναφορικά με το 3^ο ερευνητικό ερώτημα για την άποψη των εκπαιδευτικών ΠΕ σχετικά με την εξΑΕ ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης και τα θετικά στοιχεία της εξΑΕ:

Θετικό Στοιχείο	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Εξοικονόμηση χρόνου	6,1%	12,1%	16,4%	31,5%	33,9%
Εξοικονόμηση χρημάτων	6,1%	20,6%	26,7%	29,1%	17,6%
Έλλειψη ανάγκης μετακίνησης προς τον τόπο διεξαγωγής των μαθημάτων	1,2%	3,6%	15,2%	27,9%	52,1%
Παρακολούθηση μαθημάτων σε οικείο περιβάλλον	2,4%	10,9%	17%	32,7%	37%
Ευκολία παρακολούθησης μέσω Η/Υ	2,4%	9,1%	19,4%	37%	32,1%
Παράλληλη ενασχόληση με κάτι άλλο στο σπίτι	13,9%	24,8%	25,5%	20,6%	15,2%
Ευελιξία χρόνου, ρυθμού, και τόπου μελέτης	0,6%	8,5%	14,5%	29,1%	47,3%
Ύπαρξη πολυμορφικού υλικού	1,2%	7,9%	21,2%	37%	32,7%

Πίνακας 10: Θετικά στοιχεία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ερωτηματολόγιο)

Στις συνεντεύξεις, στην αντίστοιχη ανοικτού τύπου ερώτηση, όλοι οι συνεντευξιζόμενοι (100%) ανέφεραν την ευελιξία ως προς τον χρόνο, την εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων σε ποσοστό 57,1% και το ότι βρίσκονται στο σπίτι τους σε ποσοστό 42,9%. Σε ό,τι αφορά τα αρνητικά στοιχεία της εξΑΕ, οι απαντήσεις αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα 11:

Αρνητικά στοιχεία	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Έλλειψη εξοικείωσης με Η/Υ	22,4%	23,6%	26,1%	15,2%	12,7%
Υψηλά Διδάκτρα	6,1%	12,7%	32,7%	26,7%	21,8%
Έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου	4,2%	16,4%	24,8%	22,4%	32,1%
Έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευομένων	3%	15,8%	24,8%	28,5%	27,9%
Δε θεωρώ ισοδύναμα τα εξα προγράμματα με τα δια ζώσης	23,6%	17,6%	21,2%	15,8%	21,8%
Έλλειψη έντυπου διδακτικού υλικού	12,1%	20,6%	23,6%	22,4%	21,2%

Πίνακας 11: Αρνητικά στοιχεία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ερωτηματολόγιο)

Στις συνεντεύξεις στην αντίστοιχη ανοικτού τύπου ερώτηση, ως αρνητικό της εξΑΕ τονίστηκε από τους περισσότερους η έλλειψη άμεσης επικοινωνίας με τον εκπαιδευτή (71,4%). Αναφορικά με το ενδεχόμενο συμμετοχής των ερωτώμενων σε κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα, οι περισσότεροι απάντησαν θετικά. Συγκεκριμένα το 61,2% απάντησε «θετικά» και το 24,8% απάντησε «μάλλον θετικά» με μόνο το 1,8% να απαντάει αρνητικά. Σχετικά με την εκδήλωση ενδιαφέροντος για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης, τα αποτελέσματα συνοψίζονται στον πίνακα 12:

Εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης	Όχι	Μάλλον όχι	Ίσως	Μάλλον ναι	Σίγουρα ναι
B'2 Επίπεδο Επιμόρφωσης ΤΠΕ	9,8%	6,1%	12,2%	22,6%	49,4%
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών	9,8%	8%	17,8%	19,6%	44,8%
Διδακτορικό Πρόγραμμα Σπουδών	12,9%	20,2%	28,2%	18,4%	20,2%
Σεμινάριο «e-learning»	3,7%	5,5%	16%	31,9%	42,9%
MOOCs	11,2%	6,2%	30,4%	29,8%	22,4%
Webinar	10,5%	5,6%	24,1%	34%	25,9%

Πίνακας 12: Ενδεχόμενο συμμετοχής στο μέλλον σε συγκεκριμένο εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης (ερωτηματολόγιο)

Αναφορικά με το 4^ο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με την εμπειρία των ερωτώμενων σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης και τα θετικά/αρνητικά στοιχεία της, οι ερωτώμενοι συμμετείχαν κατά 66,7%. Σχετικά με το είδος της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης που έχουν πραγματοποιήσει τα αποτελέσματα δείχνουν οι πίνακες 13 και 14:

	Απαντήσεις		Ποσοστό των περιπτώσεων
	Πληθυσμός	Ποσοστό επί τοις %	
Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης	11	5,1%	9,7%
Επιμόρφωση B1 Επιπέδου ΤΠΕ	30	13,9%	26,5%
Επιμόρφωση B2 επιπέδου ΤΠΕ	24	11,1%	21,2%
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών	64	29,6%	56,6%
Διδακτορικό Πρόγραμμα Σπουδών	1	0,5%	0,9%
Σεμινάριο e-learning	55	25,5%	48,7%
MOOCs	9	4,2%	8,0%

Webinar	22	10,2%	19,5%
Σύνολο	216	100%	191,2%

Πίνακας 13: Εμπειρία σε εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης ανά είδος (ερωτηματολόγιο)

	Απαντήσεις		Ποσοστό των περιπτώσεων
	Πληθυσμός	Ποσοστό επί τοις %	
Επιμόρφωση B1 Επιπέδου ΤΠΕ	1	7,1%	14,3%
Επιμόρφωση B2 επιπέδου ΤΠΕ	1	7,1%	14,3%
Συμμετοχή σε σεμινάρια e-twinning	1	7,1%	14,3%
Συμμετοχή σε MOOCs	1	7,1%	14,3%
Συμμετοχή σε Webinars	1	7,1%	14,3%
Συμμετοχή σε e-learning	3	21,4%	42,9%
Συμμετοχή σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών	4	28,6%	57,1%
Συμμετοχή σε σεμινάριο ΕΕΠΕΚ	1	7,1%	14,3%
Συμμετοχή σε φροντιστηριακά μαθήματα	1	7,1%	14,3%
Σύνολο	14	100%	200%

Πίνακας 14: Εμπειρία σε εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης ανά είδος (συνεντεύξεις)

Αναφορικά με τη θεματολογία, οι απαντήσεις συνοψίζονται στους πίνακες 15 και 16:

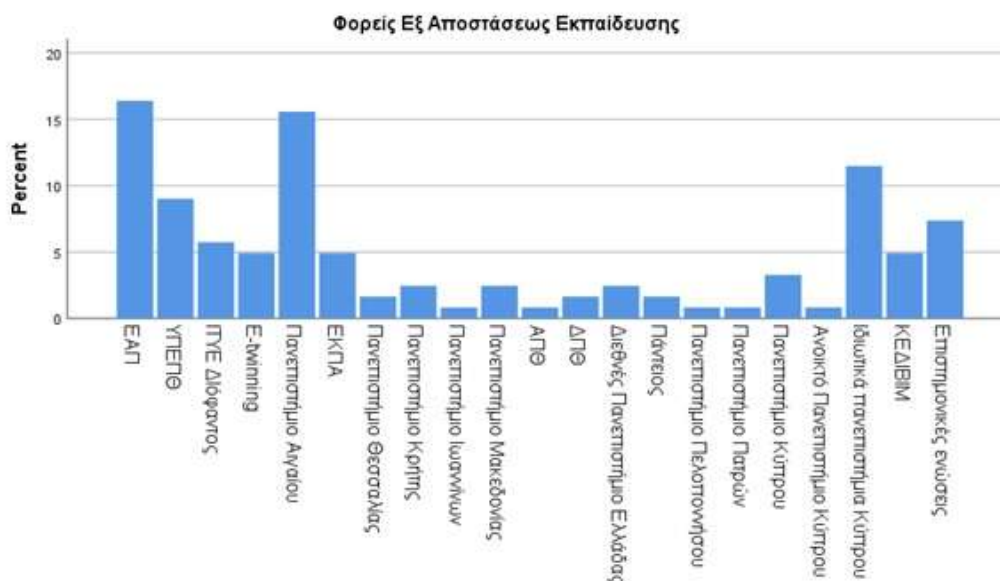
	Απαντήσεις		Ποσοστό των περιπτώσεων
	Πληθυσμός	Ποσοστό επί τοις %	
Εκπαίδευση και ΤΠΕ	47	23,9%	41,2%
Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση	36	18,3%	31,6%
Διοίκηση της Εκπαίδευσης	20	10,2%	17,5%
Εκπαιδευτική Ψυχολογία	20	10,2%	17,5%
Επιστήμες της Αγωγής	30	15,2%	26,3%
Διαπολιτισμική Αγωγή και Εκπαίδευση	21	10,7%	18,4%
Εφαρμογή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης/online learning/e-learning	12	6,1%	10,5%
Άλλες απαντήσεις	11	5,6%	9,6%
Σύνολο	197	100%	172,8%

Πίνακας 15: Θεματολογία εξ αποστάσεως προγραμμάτων επιμόρφωσης (ερωτηματολόγιο)

	Απαντήσεις		Ποσοστό των περιπτώσεων
	Πληθυσμός	Ποσοστό επί τοις %	
Εκπαίδευση και ΤΠΕ	2	22,2%	28,6%
Επιστήμες της Αγωγής	1	11,1%	14,3%
Ενδοσχολική Βία	1	11,1%	14,3%
Ειδική Αγωγή	2	22,2%	28,6%
Τέχνες/Λογοτεχνία	1	11,1%	14,3%
Διοίκηση της Εκπαίδευσης	2	22,2%	28,6%
Σύνολο	9	100%	128,6%

Πίνακας 16: Θεματολογία εξ αποστάσεως προγραμμάτων επιμόρφωσης (συνεντεύξεις)

Οι φορείς υλοποίησης των εξ αποστάσεως προγραμμάτων επιμόρφωσης φαίνονται στον πίνακα 17:

Πίνακας 17: Φορείς υλοποίησης εξ αποστάσεως προγραμμάτων επιμόρφωσης (ερωτηματολόγιο)

Αναφορικά με την εντύπωση που έχουν αποκομίσει οι συμμετέχοντες για την εξ αποστάσεως επιμόρφωσή τους, μόνο το 2,5% έχει αρνητική άποψη. Τα θετικά στοιχεία της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, τα οποία ανέδειξαν είναι τα εξής:

Στοιχεία σχετικά με την θετική άποψη των ερωτώμενων	Συχνότητα εμφάνισης απάντησης
Ευελιξία-διαχείριση-ρύθμιση χρόνου	25
Καλή οργάνωση	20
Απόκτηση νέας γνώσης	12
Εξοικονόμηση χρόνου	8
Ενδιαφέρουσα-ευχάριστη εμπειρία	7
Υλικό-Πολυμορφικά μέσα	7
Οικείο Περιβάλλον	5
Εξοικονόμηση χρημάτων	4
Επικοινωνία-Ανατροφοδότηση	4
Εύκολο-Βολικό	3

Πίνακας 18: Λόγοι που σχετίζονται με θετική άποψη για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση

Αντίθετα, τα αρνητικά στοιχεία της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης συνοψίζονται ως εξής:

Στοιχεία σχετικά με την αρνητική άποψη των ερωτώμενων	Συχνότητα εμφάνισης απάντησης
Δύσκολη η επικοινωνία	4
Έλλειψη οργάνωσης	2
Δεν ήταν χρήσιμο	2
Υποστήριξη	1
Μοναχική Μάθηση	1
Βαρετό	1
Διεύρυνση ωραρίου ενίοτε	1

Πίνακας 19: Λόγοι που σχετίζονται με αρνητική άποψη για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση

Αναζητώντας τους λόγους για τους οποίους δεν έχουν συμμετάσχει ως τώρα σε κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης, τα αποτελέσματα συνοψίζονται στον πίνακα 20:

Λόγοι μη επιλογής εξ αποστάσεως επιμόρφωσης	Όχι	Μάλλον όχι	Ίσως	Μάλλον ναι	Σίγουρα ναι
Δεν επιθυμώ να επιμορφωθώ γενικά	78,8%	15,4%	3,8%	1,9%	0%
Δε βρήκα ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα να με ενδιαφέρει	32,7%	17,3%	21,2%	19,2%	9,6%
Προτιμώ να συμμετέχω σε ένα δια ζώσης πρόγραμμα, γιατί το θεωρώ καλύτερο	17,9%	8,9%	19,6%	23,2%	30,4%
Προτιμώ να συμμετέχω σε ένα δια ζώσης πρόγραμμα, για να επικοινωνώ άμεσα με τον καθηγητή	13%	13%	16,7%	27,8%	29,6%
Προτιμώ να συμμετέχω σε ένα δια ζώσης πρόγραμμα, για να επικοινωνώ άμεσα με τους συμμαθητές/συναδέλφους μου	13%	11,1%	16,7%	29,6%	29,6%
Δεν έχω χρόνο	34,5%	7,3%	25,5%	10,9%	21,8%
Δεν έχω χρήματα	23,2%	1,8%	39,3%	19,6%	16,1%
Δεν έχω άνεση στη χρήση Η/Υ	50,9%	18,9%	13,2%	11,3%	5,7%
Φοβάμαι ότι δε θα καταφέρω να ανταπεξέλθω στη χρήση μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας	44,4%	13%	29,6%	5,6%	7,4%

Πίνακας 20: Λόγοι που σχετίζονται με τη μη συμμετοχή σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Συμπεράσματα αναφορικά με το 1ο ερευνητικό ερώτημα

Σε σχέση με το 1^ο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορά τις εφαρμοζόμενες μεθόδους επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών στον διεθνή και στον ελλαδικό χώρο, παρατηρείται ότι αρκετές χώρες έχουν χρησιμοποιήσει την τηλεόραση ως μέσο για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Είτε προβάλλοντας καλές πρακτικές, όπως συνέβη στη Βραζιλία στις Η.Π.Α. (στο Μίσιγκαν), στη Μεγάλη Βρετανία και στην Κίνα, είτε δημιουργώντας προγράμματα επιμόρφωσης, όπως έχει συμβεί στις υπόλοιπες χώρες που αναφέρονται στον πίνακα 5. Παρατηρείται επίσης ότι στη Νότιο Αμερική η τηλεόραση είναι ένα μέσο το οποίο χρησιμοποιείται αρκετά στην εξΑΕ ή και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Μάλιστα σε κάποιες χώρες (Βραζιλία, Κίνα) έχουν δημιουργηθεί τηλεοπτικά κανάλια που εξυπηρετούν αυτόν και μόνο τον σκοπό, δηλαδή να επιμορφώσουν τους εκπαιδευτικούς.

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση υπό τη μορφή των τηλεδιασκέψεων σε πλατφόρμες δείχνει να προτιμάται αρκετά και κατά βάση σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως στη Μ. Βρετανία, στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Πορτογαλία, στη Φινλανδία, αλλά και σε περιοχές όπως ο Καναδάς, το Μπαγκλαντές και η Μποτσουάνα. Το ραδιόφωνο από την άλλη πλευρά δε δείχνει ιδιαίτερα σύνηθες, καθώς μέσα από τη βιβλιογραφία συναντήθηκε μόνο στη Νότιο Αφρική με τον συνδυασμό χρήσης οπτικοακουστικού υλικού και δια ζώσης συναντήσεων. Όμως στη συγκεκριμένη περιοχή το πρόγραμμα διήρκεσε αρκετά χρόνια (1993-2009), οπότε πιθανώς να ήταν και επιτυχημένο.

Το οπτικοακουστικό υλικό φαίνεται να είναι ένα ακόμη σύνηθες μέσο για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, όπως πχ την περίπτωση του Μίσιγκαν (ΗΠΑ), παρουσιάζοντας καλές πρακτικές εκπαιδευτικών που ήδη έχουν αξιολογηθεί θετικά, γεγονός πολύ χρήσιμο, διότι οι εκπαιδευτικοί παρακολουθούν παραδείγματα σωστής διδακτικής βάσει αξιολογήτων.

Δε φαίνεται να υπάρχει κάποιος κανόνας στον διεθνή χώρο που να αφορά την επιλογή του μέσου για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Φαίνεται όμως ότι η τηλεόραση, η οποία είναι και ένα από τα πιο δημοφιλή και ευρέως διαδεδομένα μέσα προτιμήθηκε αρκετά, σχεδόν σε όλες τις Ηπείρους.

Από την άλλη πλευρά, στον ελλαδικό χώρο, παρατηρείται κατά κύριο λόγο η ύπαρξη πιλοτικών προγραμμάτων από το 2004. Τα περισσότερα προγράμματα επιμόρφωσης στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν με τη μικτή μέθοδο, δηλαδή με δια ζώσης

συναντήσεις και εξ αποστάσεως επιμορφώσεις μαζί. Υπήρξαν κάποιες ευκαιρίες για εξ αποστάσεως επιμόρφωση μέσα από πιλοτικά προγράμματα που διοργάνωναν είτε Πανεπιστήμια σε συνεργασία με σχολικούς συμβούλους και τα Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) στη συνέχεια, τα οποία όμως έδιναν δικαίωμα συμμετοχής σε εκπαιδευτικούς που υπηρετούσαν σε συγκεκριμένες περιοχές.

Το Υπουργείο Παιδείας έχει διοργανώσει εξ αποστάσεως επιμορφώσεις για 1^η φορά το 2008 σε συνεργασία με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.) και το 2010 σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.). Η 1^η μεγάλη προσπάθεια που διοργάνωσε το Υπουργείο Παιδείας ήταν το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών το 2011, ένα προαιρετικό πρόγραμμα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, το οποίο πραγματοποιήθηκε με τη μικτή μέθοδο. Η επιμόρφωση αυτή είχε και μοριοδότηση, γεγονός επίσης πολύ σημαντικό για τους μόνιμους εκπαιδευτικούς, αντιθέτως όμως δεν έδινε τη δυνατότητα συμμετοχής σε αναπληρωτές εκπαιδευτικούς ή κάποιες ειδικότητες, γεγονός το οποίο δείχνει τον διαχωρισμό ανάμεσα σε κατηγορίες εκπαιδευτικών.

Η επόμενη προσπάθεια του Υπουργείου Παιδείας έγινε με την επιμόρφωση Β1 επιπέδου ΤΠΕ, η οποία στις 2 τελευταίες περιόδους της (φθινόπωρο 2018 μέχρι και άνοιξη 2019) προσφερόταν και δια ζώσης, αλλά και εξ αποστάσεως. Μάλιστα η δυνατότητα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης στο Β1 επίπεδο ΤΠΕ έδωσε την ευκαιρία σε άτομα τα οποία δε μπορούσαν να κληρωθούν να παρακολουθήσουν από απόσταση την επιμόρφωση. Επίσης δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους εκπαιδευτικούς, είτε μόνιμους, είτε αναπληρωτές να συμμετέχουν, γεγονός το οποίο κρίνεται καθολικά θετικό, καθώς υποστηρίζει τις ίσες ευκαιρίες στη μάθηση. Η προσπάθεια του Υπουργείου Παιδείας να διοργανώσει εξ αποστάσεως επιμόρφωση συνεχίστηκε με την επιμόρφωση Β2 επιπέδου ΤΠΕ, η οποία ξεκίνησε την άνοιξη του 2020 και προσφέρθηκε εξ ολοκλήρου εξ αποστάσεως και έτσι θα συνεχίσει βάσει των ανακοινώσεων που υπάρχουν στην ιστοσελίδα, προκειμένου να βοηθηθούν όσοι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται να το παρακολουθήσουν.

Παρατηρείται επίσης ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί επιλέγουν να επιμορφωθούν από μόνοι τους, είτε για λόγους επαγγελματικής είτε προσωπικής ανάπτυξης, είτε για λόγους μοριοδότησης για διορισμό ή για την απόκτηση θέσης ευθύνης εντός σχολικού ή ευρύτερα εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, το οποίο θα αναλυθεί παρακάτω.

Συζήτηση - Συμπεράσματα αναφορικά με το 2ο ερευνητικό ερώτημα

Σε σχέση με το 2^ο ερευνητικό ερώτημα, παρατηρείται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των εκπαιδευτικών θεωρεί απαραίτητη την επιμόρφωσή τους. Ιδιαίτερα στις συνεντεύξεις που υπάρχει ανοικτότητα και ευελιξία στις απαντήσεις, αποδεικνύεται η σημαντικότητα της επιμόρφωσης αφού το 100% των ερωτηθέντων είναι υπέρ της επιμόρφωσης.

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι η επιμόρφωση σχετίζεται με την επαγγελματική τους ανάπτυξη, καθώς παρατηρείται ότι οι ερωτώμενοι απάντησαν κατά ένα μεγάλο ποσοστό θετικά είτε απαντώντας «πολύ» είτε απαντώντας «πάρα πολύ», σε συνολικό ποσοστό 84,8% και μόνο ποσοστό 1,8% να απαντά ότι η επιμόρφωση δε σχετίζεται καθόλου με την επαγγελματική ανάπτυξη. Στις συνεντεύξεις κάποιοι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι επιμορφώθηκαν με δική τους επιλογή είτε για λόγους προσωπικής ανάπτυξης, είτε για λόγους απόκτησης μορίων. Όσον αφορά το πλαίσιο απόκτησης μορίων, οι μεν αναπληρωτές εκπαιδευτικοί επέλεξαν να επιμορφωθούν λόγω του Ν.4589/2019 («προσοντολόγιο») και συγκεκριμένα του κεφαλαίου Ε', το οποίο αναφέρει ότι μοριοδοτείται η απόκτηση

διδασκαλικού και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, η κατοχή βεβαίωσης παρακολούθησης σεμιναρίων άνω των 300 ωρών, γνώση υπολογιστών, ξένες γλώσσες κ.α. Το γεγονός του «εξαναγκασμού» που αναφέρθηκε δεν αφαιρεί την αξία της επιμόρφωσης, διότι παρακάτω φαίνεται μέσα από την έρευνα ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θα επιθυμούσαν επιπλέον επιμόρφωση.

Οι δε μόνιμοι εκπαιδευτικοί επέλεξαν να επιμορφωθούν λόγω του Ν. 4327/2015 και συγκεκριμένα του κεφαλαίου Γ', το οποίο μοριοδοτεί επίσης την απόκτηση διδακτορικού και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών και άλλων προσόντων, μέσω των οποίων ο εκπαιδευτικός αποκτώντας ακαδημαϊκά κριτήρια, συμμετέχει στην επιλογή στελεχών (διευθυντών & υποδιευθυντών) στα σχολεία. Οπότε μέσω των συνεντεύξεων επεκτείνεται η άποψη και στην πράξη πλέον, ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί επιλέγουν την επιμόρφωση ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης είτε για την απόκτηση μίας θέσης στην εκπαίδευση, είτε για την εξέλιξή τους, κάτι το οποίο εξ ορισμού συνδέεται με την επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύονται τα αποτελέσματα της έρευνας αναφορικά με τη σχέση επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών με την επαγγελματική ανάπτυξη, η οποία είναι άμεση και αλληλοεξαρτώμενη.

Όσον αφορά τη συχνότητα συμμετοχής σε επιμορφώσεις, βλέπουμε αρκετοί ερωτώμενοι επιμορφώνονται «αρκετά» (36,4%) ή «πολύ» (40%) ενώ είναι ελάχιστοι εκείνοι, οι οποίοι απάντησαν ότι δεν επιμορφώνονται «καθόλου» (1,2%). Αυτό το γεγονός δείχνει ότι οι εκπαιδευτικοί δείχνουν στην πράξη το πόσο σημαντική θεωρούν την επιμόρφωσή τους.

Σχετικά με ερώτηση του ερωτηματολογίου, η οποία αφορά την επιθυμία συχνότερης επιμόρφωσης, πάνω από τους μισούς ερωτώμενους απάντησαν ότι θα επιθυμούσαν συχνότερη επιμόρφωση, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό (1,2%) απάντησε ότι δε θα επιθυμούσε συχνότερη επιμόρφωση. Παρατηρείται ότι το ποσοστό το οποίο δεν επιμορφώνεται καθόλου, δε θα ήθελε να επιμορφωθεί περισσότερο. Αντίθετα όλοι οι συνεντευξιζόμενοι στην αντίστοιχη ερώτηση απάντησαν ομόφωνα ότι επιθυμούν συχνότερη επιμόρφωση. Η επιθυμία για μεγαλύτερη συχνότητα επιμόρφωσης που εξέφρασαν οι ερωτώμενοι και οι συνεντευξιζόμενοι συμφωνεί με την άποψη των ερευνητών /επιστημόνων, ότι η ανάγκη των εκπαιδευτικών για επιμόρφωση δε θεωρείται μόνο ως απαραίτητη, αλλά και ως επιθυμητή.

Αναφορικά με την επιθυμητή θεματολογία επιμόρφωσης παρατηρείται ότι πάνω από τους μισούς ερωτώμενους (61,8%) επιθυμεί να επιμορφωθεί σε σχέση με νέες πρακτικές, σε σχέση με τη διαχείριση της τάξης (58,2%), με την εκπαιδευτική ψυχολογία (58,2%), τις ΤΠΕ στην τάξη (52,7%) και την εφαρμογή της εξΑΕ (51,5%). Οι παραπάνω απαντήσεις δηλαδή συγκέντρωσαν απόλυτα θετικές απαντήσεις σε πάνω από το μισό δείγμα. Παρατηρείται ότι η επιθυμητή θεματολογία αφορά πρακτικά θέματα (νέες πρακτικές, διαχείριση τάξης, ΤΠΕ στην τάξη), τα οποία συναντώνται καθημερινά μέσα στην τάξη και παρατηρείται επίσης ότι λόγω της επικρατούσας κατάστασης με την εμφάνιση του Covid-19 και την αναστολή λειτουργίας των σχολείων, οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν, χωρίς πρότερες γνώσεις οι περισσότεροι, να ανταπεξέλθουν στη διαδικασία της εξΑΕ, γεγονός το οποίο οι ίδιοι το σχολίασαν και τους οδήγησε στην επιθυμία να επιμορφωθούν σχετικά με τη μεθοδολογία της εξΑΕ. Συγκεκριμένα στις συνεντεύξεις, οι οποίες ενισχύουν το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται να επιμορφωθούν σε πιο πρακτικά θέματα, το 57,1% ανέφερε ότι επιθυμεί να συμμετέχει σε προγράμματα επιμόρφωσης σχετικά με τη διαχείριση σχέσεων/τάξης /συμπεριφορών, το 42,9% σε επιμόρφωση σχετική με τη διδακτική γνωστικών αντικειμένων, με τις υπόλοιπες δοθείσες απαντήσεις να βρίσκονται σε μικρότερη κλίμακα. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με την

άποψη του Βεργίδη (2012), η οποία υποστηρίζει ότι περίπου οι μισοί εκπαιδευτικοί θέλουν να επιμορφωθούν πάνω σε καθημερινά ζητήματα, καθώς και με τις έρευνες του Αναστασιάδη (2010) και της Παπαναούμ (2003). Συγκεκριμένα τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με την έρευνα του Αναστασιάδη (2010), η οποία υποδεικνύει την ανάγκη για επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις Τ.Π.Ε. Επίσης συμφωνούν με την έρευνα της Παπαναούμ (2003), στην ανάγκη των εκπαιδευτικών να επιμορφωθούν σε θέματα διδακτικής-παιδαγωγικής, αλλά διαφωνούν σχετικά με την ανάγκη των εκπαιδευτικών να επιμορφωθούν σε θέματα διοικητικής φύσης, καθώς η «Διοίκηση της Εκπαίδευσης» συγκεντρώνει μικρότερο ποσοστό από τα προαναφερόμενα θέματα επιμόρφωσης. Βέβαια παρακάτω στην έρευνα, τα ευρήματα δείχνουν ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί ΠΕ έχουν ήδη επιμορφωθεί σε θέματα Διοίκησης της Εκπαίδευσης, οπότε πιθανώς γι' αυτόν τον λόγο η «Διοίκηση της Εκπαίδευσης» δεν εμφανίζεται αρκετά στην επιθυμητή θεματολογία για επιμόρφωση. Επιπλέον σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογία της εξΑΕ ως θεματολογία επιμόρφωσης, παρουσιάζεται ως αναγκαία.

Παρατηρείται ότι μετά από τόσα χρόνια που έχουν περάσει ανάμεσα στις προαναφερθείσες έρευνες και στην παρούσα έρευνα, η θεματολογία που προτιμάται από τους εκπαιδευτικούς συνεχίζει να είναι η ίδια: Επιμόρφωση σχετική με καθημερινά, πρακτικά ζητήματα, τα οποία ταλανίζουν τους εκπαιδευτικούς μέσα στην τάξη. Επιπλέον κάθε τι νέο που προστίθεται στην καθημερινότητα ενός εκπαιδευτικού φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα την εκπαιδευτική κοινότητα, όπως για παράδειγμα την ανάγκη για επιμόρφωση σχετικά με τη μεθοδολογία της εξΑΕ, η οποία έγινε απαραίτητη λόγω της πανδημίας Covid-19. Πιθανώς εάν το ερωτηματολόγιο μοιραζόταν μία χρονιά πριν, η απάντηση αυτή να μην ελάμβανε μεγάλο ποσοστό, μιας που δεν είχε καταστεί αναγκαία η εξΑΕ στην ΠΕ.

Συζήτηση - Συμπεράσματα αναφορικά με το 3ο ερευνητικό ερώτημα

Το 3^ο ερευνητικό ερώτημα αφορά την άποψη των εκπαιδευτικών ΠΕ σχετικά με την εξΑΕ ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης. Αρχικά διερευνήθηκε η άποψη των ερωτώμενων σχετικά με το ποια στοιχεία της εξΑΕ αξιολογούν ως θετικά. Πάνω από το μισό δείγμα (52,1%) απάντησε ότι ένα θετικό στοιχείο της εξΑΕ είναι η «έλλειψη της ανάγκης μετακίνησης από και προς τον τόπο διεξαγωγής των μαθημάτων». Οι επόμενες σε συχνότητα «πέρα πολύ» απαντήσεις βρέθηκαν να είναι οι εξής: «ευελιξία χρόνου, ρυθμού και τόπου μελέτης» (47,3%), «παρακολούθηση σε οικείο περιβάλλον» και «εξοικονόμηση χρόνου» (33,9%). Η ευελιξία ως προς τον χρόνο απαντήθηκε από όλους τους συνεντευξιαζόμενους (100%), η εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων επίσης είχε μεγάλο ποσοστό απαντήσεων στις συνεντεύξεις (57,1%) και το ότι βρίσκονται στο σπίτι τους επίσης (42,9%), απαντήσεις, οι οποίες ενίσχυσαν τα αποτελέσματα της έρευνας μέσω του ερωτηματολογίου.

Μέσα από τις απαντήσεις αυτές διαφαίνεται, όπως άλλωστε διαφαίνεται και μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, ότι η εξΑΕ αποτελεί έναν πιο εύκολο τρόπο εκπαίδευσης όσον αφορά το διαδικαστικό πλαίσιο, εξοικονομώντας αρκετό χρόνο και χρήματα, γεγονός το οποίο την κάνει ελκυστική προς τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι πολλές φορές μπορεί να αποφεύγουν την επιμόρφωση λόγω έλλειψης χρόνου, χρημάτων και οικογενειακών υποχρεώσεων. Ακόμη όμως και αν δεν υπάρχει οικονομικό ζήτημα, η εξΑΕ παρέχει οικονομία χρόνου και δημιουργεί πιο γόνιμες συνθήκες για την επίτευξη του τρίπτυχου εργασία-οικογένεια-επιμόρφωση. Για παράδειγμα στις συνεντεύξεις αναφέρθηκε συχνά ο χρόνος στο πλαίσιο της έλλειψης αυτού, πχ λόγω «οικογενειακής κατάστασης». Επίσης τονίστηκε η ευκολία των εξ αποστάσεως προγραμμάτων «για κάποιον που έχει οικογένεια, παιδί, υποχρεώσεις,

εργασία» διότι «ορίζεις εσύ τον χρόνο σου» και «δε χρειάζεται να πηγαينoέρχeσαι στο πανεπιστήμιο, να ξοδεύεις χρήματα σε μετακινήσεις, ξενοδοχεία κλπ».

Ένα άλλο θετικό στοιχείο που αναφέρθηκε στις συνεντεύξεις για την εξΑΕ είναι το γεγονός ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί βρίσκονται σε διαφορετικό τόπο κάθε χρόνο είτε λόγω της προσπάθειάς τους να μετακινηθούν προς έναν βολικότερο για εκείνους τόπο διαμονής (μόνιμοι), είτε λόγω ελαστικών σχέσεων εργασίας (αναπληρωτές) και επιπλέον διότι βρίσκονται μακριά από πανεπιστήμια. Επίσης αναφέρθηκε ότι στον τόπο διαμονής κάποιων εκπαιδευτικών δεν υπάρχει πανεπιστήμιο, οπότε η δια ζώσης επιμόρφωση απαιτεί περισσότερο χρόνο και χρήματα για τη μετακίνηση. Μέσω των αποτελεσμάτων αυτών ενισχύονται τα πλεονεκτήματα της εξΑΕ, όπως αυτά έχουν μελετηθεί και αναφερθεί προηγουμένως, γι' αυτό και η εξΑΕ κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο έδαφος στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και στην εκπαίδευση γενικότερα. Η ευελιξία της εξΑΕ και η οικονομία μετακίνησης που προσφέρει ενισχύουν και βοηθούν την προσπάθεια των εκπαιδευτικών να επιμορφωθούν παράλληλα με την εργασία και την προσωπική τους ζωή.

Σε ό,τι αφορά τα αρνητικά στοιχεία της εξΑΕ, αρχικά παρατηρείται ότι καμία από τις απαντήσεις δεν συγκεντρώνει αρκετά μεγάλο ποσοστό όπως συμβαίνει στην προηγούμενη ερώτηση, γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι οι ερωτώμενοι ίσως έχουν πιο ξεκάθαρη άποψη για τα πλεονεκτήματα της εξΑΕ, παρά για τα μειονεκτήματά της. Για παράδειγμα στην απόλυτη τιμή «πάρα πολύ» της κλίμακας Likert η απάντηση με το μεγαλύτερο ποσοστό είναι η απάντηση «έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου» με ποσοστό 32,1%. Αμέσως μικρότερο ποσοστό έχει η απάντηση «έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των εκπαιδευομένων» με ποσοστό 27,9% συνεπώς γίνεται κατανοητό ότι το μεγαλύτερο αρνητικό στοιχείο της εξΑΕ είναι η επικοινωνία. Οι συνεντεύξεις ενισχύουν το συμπέρασμα αυτό, καθώς το 71,4% ανέφερε το ίδιο στοιχείο ως αρνητικό. Η επικοινωνία ως το σημαντικότερο μειονέκτημα στην εξΑΕ, πολλές φορές μπορεί να είναι και αποτρεπτικό, όπως φαίνεται στις απαντήσεις παρακάτω που σχετίζονται με τους λόγους μη συμμετοχής των ερωτώμενων σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης, καθώς αποτελεί τον 2^ο κατά σειρά συχνότητας εμφάνισης λόγο.

Όσον αφορά τις γνώσεις των ερωτώμενων σχετικά με τις διάφορες μορφές εξΑΕ, παρατηρείται ότι σχεδόν όλοι γνωρίζουν τι είναι ένα «Ανοικτό Πανεπιστήμιο» και τι είναι ένα «σεμινάριο e-learning» και οι περισσότεροι (60%) γνωρίζουν τι είναι το «Webinar», ενώ τα «MOOCs» τα γνωρίζει μόνο το 40% των ερωτώμενων, εφόσον άλλωστε πρόκειται για κάτι καινούργιο για το ευρύ κοινό στην Ελλάδα. Παρόλ' αυτά οι συνεντευξιαζόμενοι έδειξαν ενδιαφέρον ως προς το να ενημερωθούν σχετικά με τα MOOCs, γεγονός το οποίο δείχνει το ενδιαφέρον τους γενικά απέναντι σε κάθε τρόπο επιμόρφωσης.

Οι ερωτώμενοι δείχνουν πολύ θετικοί στο ενδεχόμενο συμμετοχής τους στο μέλλον σε κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης. Οι περισσότεροι από τους μισούς απάντησαν την απόλυτη τιμή «θετικά» (61,2%) ενώ ένα 24,8% απάντησε «μάλλον θετικά», γεγονός το οποίο ενισχύει τις θετικές απαντήσεις, οι οποίες συνολικά ανέρχονται στο 86% του συνολικού δείγματος, ενώ μόνο το 1,8% απάντησε αρνητικά, ποσοστό το οποίο είναι αμελητέο. Κάπως αντίστοιχα κινήθηκαν οι απαντήσεις και των συνεντεύξεων, όπου το 85,7% απάντησε θετικά στο ενδεχόμενο συμμετοχής του σε ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν αφενός την επιθυμία των εκπαιδευτικών να επιμορφωθούν και αφετέρου την θετική άποψη που έχουν για τα εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης, εφόσον θέλουν να συμμετέχουν και πάλι σε αυτά.

Συγκεκριμένα σχεδόν οι μισοί συνεντευξιζόμενοι (49,4%) ενδιαφέρονται να παρακολουθήσουν το Β2 Επίπεδο επιμόρφωσης ΤΠΕ, το οποίο προς το παρόν προσφέρεται μόνο εξ αποστάσεως. Αμέσως μετά σε προτίμηση έρχεται η παρακολούθηση ενός εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών (44,8%) ή ενός σεμιναρίου e-learning (42,9%). Λιγότεροι είναι εκείνοι που θα έβρισκαν πιθανή τη συμμετοχή τους σε ένα MOOC ή σε ένα διδακτορικό πρόγραμμα σπουδών (22,4% και 20,2% αντίστοιχα). Γενικά μέσω των απαντήσεων παρατηρείται ότι οι εκπαιδευτικοί δείχνουν πρόθυμοι να επιμορφωθούν. Η θετική άποψη απέναντι στο ενδεχόμενο συμμετοχής των εκπαιδευτικών σε εξ αποστάσεως προγράμματα επιμόρφωσης ενισχύει τις απόψεις τους που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες ερωτήσεις. Συγκεκριμένα ενισχύεται η άποψη της επιθυμίας για συνεχή επιμόρφωση, ενισχύεται η θετική άποψη για τα εξ αποστάσεως προγράμματα γενικώς και τέλος ενισχύεται η άποψη ότι η επιμόρφωση είναι αναγκαία και επιθυμητή για λόγους προσωπικής, αλλά και επαγγελματικής ανάπτυξης.

Συζήτηση - Συμπεράσματα αναφορικά με το 4ο ερευνητικό ερώτημα

Το 4^ο και τελευταίο ερευνητικό ερώτημα αφορά αφενός την εμπειρία των ερωτώμενων στην εξΑΕ, τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία που συνάντησαν, και αφετέρου τον λόγο για τον οποίο οι υπόλοιποι ερωτώμενοι επέλεξαν να μην έχουν εμπειρία στην εξΑΕ. Στην ερώτηση 26 η οποία αφορά τη συμμετοχή ή μη ως τώρα σε κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης, περισσότεροι από τους μισούς απάντησαν θετικά (66,70%). Οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί λοιπόν αποδεικνύουν ότι αφενός επιθυμούν την εξ αποστάσεως επιμόρφωση, αφετέρου ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό έχει ήδη συμμετάσχει σε προγράμματα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης. Συγκεκριμένα από τους ερωτώμενους οι οποίοι απάντησαν ότι έχουν εμπειρία σε εξ αποστάσεως προγράμματα, περισσότεροι από τους μισούς (56,6%) συμμετείχαν σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, και αρκετοί σε σεμινάριο e-learning (48,7%), ενώ ελάχιστοι συμμετείχαν σε διδακτορικά προγράμματα σπουδών (0,9%) ή σε MOOCs (8%), τα οποία ακόμα δεν τα γνωρίζουν αρκετοί. Το ίδιο αποτέλεσμα έδειξαν και οι συνεντεύξεις, καθώς το 57,1% των συνεντευξιζόμενων συμμετείχαν σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών και το 42,9% σε σεμινάριο e-learning. Οπότε τα ΜΠΣ και τα σεμινάρια e-learning μέσω αυτής της έρευνας φαίνονται τα πιο δημοφιλή. Επισημαίνεται ότι τα ΜΠΣ και τα σεμινάρια e-learning μοριοδοτούνται και στις διοικητικές κρίσεις, αλλά και στην κατάταξη αναπληρωτών, ενώ τα λιγότερο δημοφιλή MOOCs, δε μοριοδοτούνται πουθενά. Το γεγονός αυτό μπορεί να είναι υπεύθυνο για την επιλογή των εκπαιδευτικών όσον αφορά το είδος του επιμορφωτικού προγράμματος που επέλεξαν.

Σε σχέση με τη θεματολογία των εξ αποστάσεως προγραμμάτων που παρακολούθησαν οι ερωτώμενοι, αρκετοί από αυτούς παρακολούθησαν ήδη προγράμματα σχετικά με τις ΤΠΕ στην εκπαίδευση (41,2%) και αρκετοί επίσης παρακολούθησαν προγράμματα σχετικά με την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (31,6%). Στις συνεντεύξεις τα αποτελέσματα συμφωνούν με αυτά των ερωτηματολογίων προσθέτοντας τη Διοίκηση της Εκπαίδευσης ως ένα επιπλέον θέμα στο οποίο ήδη έχουν επιμορφωθεί αρκετοί εκπαιδευτικοί.

Αναφορικά με τον φορέα υλοποίησης μέσω του οποίου επιμορφώθηκαν οι ερωτώμενοι, παρατηρείται ότι δόθηκαν πολλές απαντήσεις, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την πληθώρα των προσφερόμενων προγραμμάτων. Οι περισσότερες απαντήσεις αφορούσαν πανεπιστήμια και όχι το Υ.ΠΑΙ.Θ. Από τους αναφερόμενους φορείς υλοποίησης, παρατηρείται ότι την πρωτιά στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση κατέχει το ΕΑΠ με 16,4%, το οποίο άλλωστε είναι ο πρώτος και πιο σημαντικός και

γνωστός φορέας παροχής εξΑΕ και αμέσως μετά ακολουθεί το Πανεπιστήμιο Αιγαίου με 15,6%, μέσω πληθώρας προσφοράς εξ αποστάσεως προγραμμάτων. Το Υ.ΠΑΙ.Θ δείχνει να ακολουθεί μέσω κυρίως της παροχής εξ αποστάσεως επιμόρφωσης με το Β1 και Β2 επίπεδο. Τέλος διαφαίνεται η προτίμηση σε ιδιωτικά πανεπιστήμια Κύπρου, τα οποία απαιτούν την αναγνώριση ισοτιμίας μέσω του Διεπιστημονικού Οργανισμού Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών & Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.). Ένα επιπλέον στοιχείο στις συνεντεύξεις είναι το ότι παρατηρείται η προτίμηση πρώτα σε πανεπιστήμια και μετά σε διάφορους επιστημονικούς φορείς άτυπης εκπαίδευσης. Οπότε τα Πανεπιστήμια δείχνουν να κατέχουν την πρώτη θέση στην παροχή εξ αποστάσεως επιμόρφωσης για τους εκπαιδευτικούς.

Στην ερώτηση που αφορούσε την άποψη των ερωτώμενων σχετικά με την εμπειρία τους στην εξΑΕ γενικά, οι περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους απάντησαν ότι είχαν «θετική» άποψη για τα εξ αποστάσεως προγράμματα (50,2%) και επίσης αρκετοί απάντησαν «μάλλον θετική» (36,1%), οπότε παρατηρείται ότι συνολικά σε αρκετά μεγάλο ποσοστό είχαν μία θετική εμπειρία. Μόνο 3 άτομα απάντησαν ότι η άποψή τους είναι αρνητική (2,5%), ποσοστό πολύ μικρό σε σχέση με το δείγμα.

Οι λόγοι για τους οποίους έχουν αυτήν την άποψη απαντώνται παρακάτω, όπου και αναφέρονται διάφορες αιτίες που δικαιολογούν την άποψη των ερωτώμενων. Εφόσον λοιπόν το μεγαλύτερο ποσοστό των απόψεων στην προηγούμενη ερώτηση αφορούσε θετική άποψη για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση, οι περισσότερες απαντήσεις σε αυτήν την ανοικτή ερώτηση αφορούσαν θετικά στοιχεία για την εξ αποστάσεως επιμόρφωση. Βέβαια αυτή η ερώτηση δεν απαντήθηκε από όλους. Υπήρχαν κάποιοι, οι οποίοι δεν απάντησαν είτε είχαν θετική άποψη, είτε είχαν αρνητική. Η ερώτηση ήταν ανοικτή και όχι απαιτούμενη. Τα θετικά στοιχεία που αναφέρθηκαν αφορούσαν περισσότερο την ευελιξία και τη διαχείριση του χρόνου. Αρκετοί ανέφεραν την καλή οργάνωση στα εξ αποστάσεως προγράμματα και την απόκτηση νέας γνώσης. Το ίδιο ισχύει και στις απαντήσεις των συνεντεύξεων, όπου η «ευελιξία χρόνου» απαντήθηκε από όλους και η εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων λόγω της έλλειψης ανάγκης μετακίνησης από μέρος σε μέρος από περισσότερους από τους μισούς συνεντευξιαζόμενους. Από την άλλη πλευρά, στις λίγες -συγκριτικά- απαντήσεις που αφορούσαν αρνητικά στοιχεία της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, αναφέρθηκε η δυσκολία της επικοινωνίας από 4 ερωτώμενους, δυσκολία η οποία γενικά δείχνει και από τις προηγούμενες απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο ότι είναι η σημαντικότερη. Στις συνεντεύξεις η επικοινωνία και η έλλειψη αλληλεπίδρασης ήταν επίσης στις περισσότερες απαντήσεις, συγκεκριμένα τις απαντήσεις αυτές τις έδωσαν 5 από τους 7 συνεντευξιαζόμενους, ποσοστό πολύ μεγάλο.

Η τελευταία ερώτηση δίνει στοιχεία για τους λόγους για τους οποίους δεν έχουν επιμορφωθεί ως τώρα τα άτομα που δήλωσαν ότι δεν έχουν εμπειρία στην εξΑΕ. Σε αυτήν την ερώτηση οι περισσότεροι (30,4%) απάντησαν ότι γενικά «προτιμούν να συμμετέχουν σε δια ζώσης προγράμματα διότι τα θεωρούν καλύτερα», ενώ δεν έχουν δοκιμάσει ως τώρα να συμμετέχουν σε κάποιο εξ αποστάσεως, γεγονός το οποίο διαφαίνεται λόγω του ότι στην ερώτηση αυτή απαντούσαν μόνο όσοι δεν έχουν παρακολουθήσει κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης. Αμέσως επόμενη απάντηση σε συχνότητα ήταν με το ίδιο ποσοστό (29,6%) οι δύο απαντήσεις που αφορούν την προτίμηση των ερωτώμενων στην συμμετοχή σε δια ζώσης προγράμματα για άμεση επικοινωνία με τον εκπαιδευτή αφενός και άμεση επικοινωνία με τους συμμαθητές αφετέρου. Δεν υπήρχε ούτε ένας συμμετέχων, ο οποίος δεν επιθυμεί την επιμόρφωση γενικά, γεγονός το οποίο αξιολογείται θετικά και ενισχύει το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί επιθυμούν να επιμορφωθούν, όπως άλλωστε διαφαίνεται και μέσω της παρούσας έρευνας.

Παρατηρείται έντονα ότι τα αρνητικά στοιχεία της εξΑΕ με κυρίαρχο την επικοινωνία, είναι ο παράγοντας ο οποίος αποτρέπει κάποιους από το να επιμορφωθούν εξ αποστάσεως. Ενώ η ευελιξία χρόνου και τόπου, που εντάσσονται στα θετικά στοιχεία της εξΑΕ, βοηθούν στην επιλογή αυτής της μεθόδου για επιμόρφωση.

Συμπεράσματα

Οι εκπαιδευτικοί ΠΕ δείχνουν μεγάλη επιθυμία να επιμορφωθούν και μάλιστα η επιμόρφωσή τους να είναι συνεχής και συχνή και την συνδέουν με την επαγγελματική τους ανάπτυξη. Δείχνουν επίσης μεγάλη αποδοχή και προτίμηση στην εξΑΕ λόγω των πλεονεκτημάτων που παρέχει, όπως την ευελιξία και την εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων. Ως θεματολογία προτιμούν την πρακτική πλευρά της εκπαίδευσης στην καθημερινότητά τους και συσχετίζουν άμεσα την επιμόρφωση με την επαγγελματική τους ανάπτυξη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αβραάμ, Ε., & Μαυροειδής, Η. (2002). *Εξ αποστάσεως εκπαίδευση και εκπαίδευση εκπαιδευτικών. Δυνατότητες και προοπτικές*. Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Η Παιδεία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα», Πάτρα. Ανακτήθηκε 11-2-2020 από: <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedrio2/praktika/mavroidi.html>
- Αναστασιάδης, Θ. & Μανούσου, Ε. (2016). Προδιαγραφές σχεδιασμού προγράμματος επαγγελματικής ανάπτυξης από απόσταση για τους εκπαιδευτικούς των μειονοτικών σχολείων στη Θράκη. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 12 (1), 60-75. Ανακτήθηκε 16-11-2019 από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal>
- Αναστασιάδης, Π. (2011). *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών: Βασικές Αρχές Σχεδιασμού και Υλοποίησης*. Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Λουτράκι. Ανακτήθηκε 26-10-2019 από: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/viewFile/686/698>
- Ανδρής, Ε. (2016). Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού. Ανακτήθηκε 18-1-2020 από: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/edusc>
- Βασάλα, Π. & Μότσης, Γ. (2007) Η εισαγωγική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: Συμβατικά ή εξ αποστάσεως προγράμματα; *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 11, 12-20. Ανακτήθηκε 19-1-2020 από: http://www.adulteduc.gr/images/vasala_motsios.pdf
- Βεργίδης, Δ. (2012). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 29, 97-126. Ανακτήθηκε 15-10-2019 από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/view/871>
- Burns, M. (2011). *Distance Education for Teacher Training: Modes, Models, and Methods*. Washington DC: Education Development Center Inc. Ανακτήθηκε 6-11-2019 από: https://www.researchgate.net/Distance_Education_for_Teacher_Training
- Γενικά Στοιχεία Πληροφόρησης (χ.η.). Ανακτήθηκε 14 Φεβρουαρίου, 2020, από Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, <http://www.pi-schools.gr/programs/ktpe/ergo.html>
- Creswell, J. W. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*. Αθήνα: Έλλην.
- Dede, C., Ketelhut, D.J., Whitehouse, P., Breit, L. & McCloskey, E.M. (2009). A Research Agenda for Online Teacher Professional Development. *Journal of Education* 60 (8). Ανακτήθηκε 13-11-2019 από: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177>
- Δροσάτος, Δ. (Νοέμβριος, 2019). *Η καινοτομία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω της χρήσης των Τ.Π.Ε*. Πρακτικά του 10^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. Ανακτήθηκε 12-2-2020 από: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/2283/2605>
- Δούκας, Χ., Βαβουράκη, Α., Θωμοπούλου, Μ., Kalantzis, Μ., Κούτρα, Χ., & Συμυρνωτοπούλου, Α. (2008). Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών. Στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. *Η ποιότητα στην Εκπαίδευση. Έρευνα για την αξιολόγηση ποιοτικών χαρακτηριστικών του συστήματος Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης* (σελ. 358 – 390). Αθήνα: Παιδαγωγικό

- Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε 25-11-2019 από: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/erevnes.pdf>
- Galaczi, E., Nye, A., Poulter, M. & Allen, H. (2018). *Teacher professional Development. The Cambridge Assessment English Approach to Teacher Professional Development*. UCLES. Ανακτήθηκε 9-1-2020 από: <https://www.cambridgeenglish.org-teacher-professional-development.pdf>
- Θωμά, Μ. (2018). *Η επαγγελματική ανάπτυξη του σύγχρονου εκπαιδευτικού: απόψεις εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Δήμου Θερμαϊκού (Ν. Θεσσαλονίκης)*. (Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π.). Ανακτήθηκε 19-1-2020 από: <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/39027>
- Καψάλης, Α. & Ραμπίδης, Κ. (2006). Εισαγωγική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Εσωτερική αξιολόγηση μιας προσπάθειας. *Εκπαίδευση & Επιστήμη* 3:257-273. Ανακτήθηκε 24-10-2019 από: http://journal.primedu.uoa.gr/greek/issue_3/pdf/kapsalis.pdf
- Κοπάδη, Θ. (2003). *Εφαρμογή Ανοικτής και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στις Νέες Τεχνολογίες*. (Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π.) Ανακτήθηκε 15-11-19 από: <https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/20508>
- Lionarakis, A., Papadimitriou, S. & Ioakimidou, V. (2019). The Hellenic Open University: Innovations and Challenges in Greek Higher Education. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15 (1), 6-22. Ανακτήθηκε 8-1-2020 από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/viewFile/20211/18132>
- Littejohn, A. & Hood, N. (2016). How educators-built knowledge end expand their practice: The case of open education resources. *British Journal of Educational Technology*, 48, 2. Ανακτήθηκε 13-11-2019 από: <https://onlinelibrary.wiley.com/>
- Μιχαηλίδης, Γ. (1999). *Νέες παράμετροι στην εκπαίδευση: Εκπαίδευση από απόσταση και δια βίου εκπαίδευση*. Πρακτικά συνεδρίου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ρόδος. Ανακτήθηκε 5-2-2020 από: <http://impschool.gr/deltio-site/?p=938>
- Μπίκος, Κ. (2014). *Η εξ αποστάσεως /ηλεκτρονική επιμόρφωση εκπαιδευτικών: μια καινοτομία που ανταποκρίνεται στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή*. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/19604>
- Μπίκος, Κ. & Τζιφόπουλος, Μ. (2013). *Η επαγγελματική ανάπτυξη των σύγχρονων εκπαιδευτικών: Μοντέλο εφαρμογής της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης στην διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Πρακτικά του 7ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. Ανακτήθηκε 19-1-2020 από: <https://www.researchgate.net/publication/304574960>
- N. 4589/2019 – Φ.Ε.Κ. 13/Α/29-1-2019. *Συνέργειες Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με τα Τ.Ε.Ι. Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Παλλημνιακό Ταμείο και άλλες διατάξεις*. Ανακτήθηκε 15-2-2020 από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4589-2019-fek-13a-29-1-2019.html>
- OECD (2009). *Creating Effective Teaching and Learning Environment: First Results from TALIS*. Ανακτήθηκε 6-11-2019 από: <http://www.oecd.org/education/school/43023606.pdf>
- Παπαναούμ, Ζ. (2008). *Για ένα καλύτερο σχολείο: Ο ρόλος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών*. Πρακτικά διημερίδας για την Εκπαίδευση και την ποιότητας στο ελληνικό σχολείο, Αθήνα. Ανακτήθηκε 20-1-2020 από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/369/105.pdf>
- Shohel, M. M. C. (2012). *Open and Distance Learning for Teachers' Professional Development: The English in Action (EIA) Model for the Global South*. Ανακτήθηκε 9-1-2020 από: <https://www.researchgate.net/ODLTeachers' Professional Development>
- Σοφός, Α., Κώστας, Α. & Παράσχου, Β. (2015). *Online Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Κάλλιπος. Ανακτήθηκε 12-1-2020 από: <https://www.academia.edu/29398316/Online>
- Υφαντή, Α. & Βοζαίτης, Γ. (2009). Η επιμόρφωση και η επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού ως στοιχεία ποιότητας στο εκπαιδευτικό έργο. *Παιδαγωγική Θεωρία και Πράξη*, 3, 31-46. Ανακτήθηκε 15-1-20 από: <https://www.pedagogy.gr/images/tefxi/teuxos3.pdf>
- Villegas-Reimers, E. (2003). *Teacher professional development: an international review of literature*. Paris: UNESCO-IIEP. Ανακτήθηκε 8-1-2020 από: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133010>
- Χάδου, Ν. (2016). *Δια βίου Μάθηση – Εκπαίδευση- Επιμόρφωση και Επαγγελματική Ανάπτυξη των Εκπαιδευτικών Προσανατολισμένη στην Αγορά Εργασίας*. Ανακοίνωση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με διεθνή συμμετοχή και θέμα: Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία, Αθήνα. Ανακτήθηκε 16-11-2019 από: https://www.researchgate.net/publication/317110974_Diabiou_Mathese

- Χατζηπαναγιώτου, Π. (2001). *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ζητήματα οργάνωσης, σχεδιασμού και αξιολόγησης*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Χριστάκη, Σ., Αναστασοπούλου, Χ., Κουτσιλέου, Κ.Σ., & Μήτρου, Ν. (2019). *Η συμβολή των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων στη Δια Βίου Μάθηση: Μελέτη Περίπτωσης για τα Κέντρα Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης των ελληνικών ΑΕΙ*. Πρακτικά του 10^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα. Ανακτήθηκε 12-2-2020 από: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/2338/2695>